

Montreux (Montrö) Boğazlar Sözleşmesi (22 Haziran-20 Temmuz 1936)

Hayatı boyunca **Misak-ı Milli**'nin hedeflerini gerçekleştirmek isteyen **Atatürk**, İkinci Dünya Savaşı öncesinde, Avrupa devletleri arasında meydana gelen gergin ortamdan istifade ederek Boğazlar konusunu 1933 yılından itibaren uluslararası platformlarda gündeme yeniden getirmeye başlamıştır. Her ne kadar, **Lozan Konferansı**'nda tespit edilen Boğazlar Statüsü'nün yabancı gemilerin geçişiyle ilgili hükümleri Misak-ı Milli esaslarına uygun olsa da (Madde 4), sonuçta Boğazlar'ın silahsızlandırılması ve yabancı devletlere ait savaş gemilerinin ve askeri uçaklarının Boğazlar'dan serbest geçişle ilgili ilkelere uyup uymadıklarının denetlenmesiyle görevli olan Boğazlar Komisyonu, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin Türkiye'nin egemenlik haklarını kısıtlayıcı hükümlerinden birisiydi.

Bu çerçevede Boğazlar'ın silahtan arındırılması, yani silahsızlandırılması Türkiye'nin güvenliği açısından sakıncalar doğuruyordu. Bu bölgenin güvenliği **Milletler Cemiyeti**'nin güvencesi altındaydı. Ancak, zamanla Cemiyet'in güvencesinin pek etkili olmadığı görülmeye başlanmıştır. Nitekim Boğazlar üzerindeki egemenliğinin sınırlandırılması demek olan bu hükümleri istemeyerek kabul eden Türkiye, bir süre sonra kolektif güvenlik alanında Milletler Cemiyeti'nin etkili bir rol oynayamadığını ve silahsızlanma hususunda da bir gelişmenin olmadığını Japonya'nın Mançurya'ya saldırması ve silahsızlanma çabalarında net olarak görecektir. Bunların dışında, İtalya'nın 12 Ada'yı askeri tahkime başlaması, Hitler ve Mussolini'nin Doğu Avrupa, Balkanlar ve Akdeniz bölgelerini yekdiğerinin nüfuz sahası olarak kabul etmeleri, "hangi ulusa ait olduğu belirlenemeyen" denizaltıların Türk karasularında gemi batırmaları üzerine hükümet Boğazlar'a ait egemenlik haklarını tekrardan gündeme taşıyacaktır.

Türkiye bu husustaki isteğini ilk defa 1933'te Londra'daki Silahsızlanma Konferansı'nda dile getirmeye başlamış, Boğazlar'a ait demilitarizasyon hükümlerini kaldırmak için teşebbüse geçmiştir. Türkiye'nin bu kapsamda 17 Nisan 1935 tarihinde Milletler Cemiyeti'ne yaptığı ilk müracaatta söz alan Türk Dışişleri Bakanı **Tevfik Rüştü Aras**, Boğazların silahsızlandırılmış olması konusunu ele alarak, bu meselenin Türkiye'nin güvenliği ile yakından ilgili bulunduğunu, Boğazlar'ın askerlikten tecridi ile gerçekte Türkiye'nin savunmasının zayıflatılmış olduğunu ve bu sebeple bu hükümlerin kaldırılmasını istemiştir. Türkiye'nin bu talebi İngiltere, Fransa ve İtalya tarafından benimsenmezken, Rusya destek vermiştir.

Türkiye Boğazlar konusundaki bu isteğini, mayıs ayında Balkan Antantı Konseyi'nin Bükreş toplantısında, Milletler Cemiyeti Asamblesi'nin eylül ayındaki toplantısında ve nihayet, İtalya'nın Habeşistan'a saldırması dolayısıyla bu devlete uygulanacak zorlama tedbirleri konuşulurken yine Milletler Cemiyeti'nin kasım toplantısında tekrar söz konusu etti. Bu şekilde olumlu bir diplomatik atmosfer yaratmaya muvaffak olan Ankara, İtalya'nın Habeşistan'ı işgali ve bu arada Almanya'nın da Versay'a aykırı olarak Ren Bölgesi'ni militarize etmesi üzerine, 10 Nisan 1936'da Boğazlar Sözleşmesi'ni imzalamış olan devletlere bir nota verdi. Söz konusu notada Türkiye, Avrupa'daki buhranların 1923 Boğazlar Sözleşmesi'yle Boğazlar'ın güvenliği için verilmiş olan kolektif garantiyi artık işlemez hale getirdiğini belirterek, kendi güvenliği, savunması ve egemenlik haklarının korunması bakımından bu statünün değiştirilerek, Boğazlar'ın askerleştirilmesini istedi. Türkiye'nin bu talebine ilk olumlu cevap İngiltere'den geldi. İngiltere'yi Sovyet Rusya, Fransa ve diğer devletler takip etti.

1936 ile beraber büyük devletlerin tutumlarında değişiklikler ortaya çıkmaya ve Türkiye'nin talebi destek bulmaya

başladı. İngiltere Türkiye'ye karşı politikasını değiştirmiş ve bu devleti kendisine bağlamak istiyordu. Akdeniz'de kuvvetli bir Türkiye İngiltere için değerli bir dost olacaktı. İngilizler bu sayede Türkiye'yi, Sovyetler Birliği'nden ziyade kendilerine daha yakın hâle getireceklerdi. Sonraki olaylar bu ümitlerin boş olmadığını gösterecektir. Sovyetler Birliği ise, Türkiye'nin görüşünü desteklediği takdirde, Boğazlar rejiminde kendi lehine de değişiklikler yapılabileceği görüşündeydi. Zaten Sovyetler, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin hükümlerinden memnun olmaması nedeniyle, bu sözleşmeyi de onaylamamıştı. Bu nedenle, Türkiye'nin önerisini desteklemiş ve hatta bu talebi Türkiye'nin toprak bütünlüğüne bir saygı olarak değerlendirmekteydi. Balkan Antantı üyeleri de, en başından itibaren Türkiye'ye destek vermekteydiler. Avrupa'daki *status quo*'ya en fazla bağlı olan Fransa, Fransız-Rus yakınlaşması nedeniyle, Türkiye'nin önerisini olumlu karşılamıştır. Romanya, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yapılan antlaşmaların değiştirilmesine karşı bir politika izlemekteydi. Bulgaristan ise, Türkiye'nin Boğazlar üzerinde mutlak egemen olmasına karşıydı. Ancak, Boğazlar rejiminde yapılacak değişikliklerin, Neuilly Antlaşması'nın da değiştirilmesine yol açabileceği görüşündeydi. Bu nedenle Türkiye'nin önerisine olumlu yanıt vermişti.

Bu kapsamda 1923 Boğazlar Sözleşmesi'ni değiştirecek Konferans, 22 Haziran 1936'da İsviçre'de Montreux'de toplanmış ve Montreux Sözleşmesi adını alan yeni Boğazlar Sözleşmesi 20 Temmuz 1936'da imzalanmıştır.

Türkiye Cumhuriyetinin egemenlik hakları alanındaki eksikliği tamamlayan söz konusu Sözleşme, beş kısım (ticaret gemileri, harp gemileri, uçaklar, genel hükümler ve nihai hükümler) ve dört eke ayrılmış olup, 29 maddeden, ibarettir. İstanbul ve Çanakkale Boğazları'ndan serbest geçişi sağlayan ve denetimi tümüyle Türkiye'ye bırakan Montrö Sözleşmesi'nin asıl amacı kıyı devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'nin egemenlik haklarını saklı tutmakla beraber uluslararası deniz ticaretinin gereklerini ve yararlarını bu haklarla bağdaştırmaktır. Yani Montrö ile Boğazlar'dan yeni bir geçiş rejimi kabul edilmiş, bu yeni rejimin uygulanması ve denetimi sorumluluğu Türkiye'ye verilmiştir.

Nitekim ticaret gemilerinin denizden geçişi (gidiş geliş serbestisi) hususunda Sözleşme'nin birinci maddesinin ilk fıkrasında, "*Yüksek akit taraflar Boğazlarda denizden geçiş ve seyri sefayın serbestisi prensibini kabul ve teyit ederler*" denilmektedir. Aynı maddenin ikinci fıkrasında ise bu serbestliğin bundan böyle bu sözleşme hükümleri ile düzenlendiği belirtilmekte ve ticaret gemilerinin Boğazlar'dan geçiş serbestisini şu başlıklar altında ele alınmaktadır:

a) Barış Zamanı: Ticaret gemileri gündüz ve gece herhangi bir engellemeye tabi olmadan Boğazlar'dan serbest bir şekilde geçeceklerdir. Boğazlar'dan transit olarak geçen gemilerden, sıhhi kontrol, fener, şamandıra gibi hizmetler karşılığında alınan ücretlerin haricinde bir ücret talep edilmeyecektir.

b) Savaş Zamanı ve Türkiye Savaşan Değilse: Barış zamanı için öngörülen serbesti rejimi Türkiye savaşan değilse savaş zamanı için de aynen geçerli olacaktır.

c) Savaş Zamanı ve Türkiye Savaşan İse: Bu durumda Boğazlar'dan ancak Türkiye ile savaş halinde bulunmayan devletlerin gemileri geçebilecektir. Bu geçişe hak kazanan gemiler, Boğazlar'a gündüz girecekler ve her defasında Türk makamları tarafından gösterilecek yol takip edilerek yapılacaktır. Bu halde kılavuzluk ücrete tabii tutulmadan mecburi kullanılabilir.

Yine bu Sözleşme ile Boğazlar'ın harp gemileri tarafından kullanılmasında, Türkiye'nin güvenlik çıkarlarını gözeterek, Karadeniz'e kıyısı olan ve olmayan devletler ayrımını yapmış ve kıyısı olmanın yararına ayrıcalıklar da içermiştir. Buna göre; Karadeniz'de kıyısı olmayan devletlerin Karadeniz'e geçirebilecekleri ve bu denizde bulundurabilecekleri harp gemilerinin cinsi, büyüklüğü ve toplam tonajı sınırlanıyordu ki, bu hüküm güvenlikleri bakımından Karadeniz

devletlerinin lehine idi. Karadeniz devletlerinin harp gemilerinin Boğazlar'dan geçişi için de bir hayli geniş bir serbesti tanınmıştır.

Sözleşme'de bu husus şu şekilde yer almaktadır:

a) Barış Zamanında: Harp gemilerinin geçiş düzeni usul, esas, tonaj ve gemi adedine ilişkin bir dizi kuralları içerir.

1- *Usul*: Geçiş izni elde etmek için izlenecek usûl 13. maddede belirtilmektedir. Bu maddeye göre Türk Hükümetine çeşitli yollarla peşin bildiri verilecektir. Bu bildirin süresi sadece 8 gün olacaktır. Ancak Karadeniz'e sahil olmayan devletler için bu süre 15 gün olacaktır. Bu bildiri de gemilerin gidecekleri yer, isimleri, tipleri ve adetleri ile giderken ve dönüşte yine geçiş tarihleri bildirilecektir.

2- *Esasa ait şartlar*: Karadeniz'de sahili olan ve olmayan devletlerin hafif su üstü gemilerine, küçük muharebe gemilerine ve yardımcı gemilerine hiçbir resim ve vergiye tabi tutulmaksızın geçiş serbestisi tanınmıştır. Bunlar Boğazlar'a gündüz gireceklerdir. Aynı istisnalar şartı ile Boğazlar'dan geçecek yabancı deniz kuvvetlerinin tüm tonajı 15 bin tonu aşamayacaktır. Karadeniz'e sahil olmayan devletlerin barış zamanında bu denizde bulundurabilecekleri en yüksek tonaj 30 bin tonu aşamayacaktır.

b) Savaş Zamanı ve Türkiye Savaş Dışında İse: Bu durum Sözleşme'nin 19. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre harp zamanında ve Türkiye harbe dâhil bulunmadığı takdirde, harp gemileri, barış zamanı için tespit edilen aynı şartlar içinde, Boğazlar'dan tam geçiş serbestisinden yararlanacaklardır.

c) Savaş Zamanı ve Türkiye Savaşan İse: Türkiye'nin savaşan olması halinde 20. madde barış zamanı için tespit edilen düzenlemeyi kayıtsız olarak kaldıracak ve harp gemilerinin geçişini tamamıyla Türk Hükümetinin taktirine bırakacaktır. Bu şekilde Türkiye'ye verilen tam yetkinin sonucu olarak, bu memleket için savaşan olmak, harp gemilerinin geçişi konusundaki bütün kuralların süreli olarak ortadan kalkması ve Boğazlar üzerinde egemenlik hakkının yeniden ve tam olarak tecili manasına gelmektedir.

d) Yakın Savaş Tehlikesi Hali: Türkiye'nin kendisini yakın bir savaş tehlikesinin tehdidine maruz hissederek 21 madde gereğince, henüz barışın mevcut olduğu bir anda harp zamanı için öngörülen tedbirleri almağa yetkili olması halidir. Ancak bu kural harp tehlikesi halinde Türkiye'nin fiilen savaşan olduğu zamanki şiddetiyle işleyebilir. Ancak bu yetkinin kullanılmasından evvel Boğazlar'dan geçmiş ve bu yüzden bağlı buldukları limanlardan ayrılmış olan harp gemileri limanlarına dönebileceklerdir.

Yukarıda da görüldüğü üzere, Sözleşme'nin, 1923 Sözleşmesi'ne oranla, hem Türkiye ve hem de Karadeniz devletleri lehine bazı değişiklikler getirdiği görülmektedir. Özellikle harp gemilerinin Boğazlar'dan geçmesi meselesinde, Türkiye tarafsız ve savaş dışı ise, savaşan tarafların harp gemileri Boğazlar'dan geçemeyecek, Türkiye bir savaşa girerse veya kendisini yakın bir savaş tehlikesi karşısında görürse, diğer devletlerin harp gemilerinin Boğazlar'dan geçmesi tamamıyla Türkiye'nin kendi taktirine kalacaktır. İsterse geçirecek, istemezse geçirmeyecektir. Dolayısıyla, bu Sözleşme ile Boğazlar rejiminin kontrolü ve silahlandırma hakkı Türkiye'ye geçmiş ve böylece Atatürk'ün barışçı, azimli, kararlı tutumu ve yüksek dış politikası sayesinde, tam bağımsızlık ile çelişen bu engel barışçı yollarla ama Misak-ı Milli'nin 4. maddesinde öngörüldüğü şekliyle çözülmüştür.

Bu anlaşma ile birlikte, Türkiye'nin büyük güçler ile olan ilişkisi de yeni bir döneme girmeye başlamıştır. Özellikle Türk-İngiliz ilişkileri burada belirleyici bir role sahiptir. Bu kapsamda özellikle İtalya, Türkiye'nin İngiltere'ye yaklaşmasına

soğuk bakmaya başlamıştır. Türkiye ise bu arada İtalya'nın Montreux Boğazlar Sözleşmesi'ni imzalamasını istiyordu. İtalya ile Habeşistan arasında anlaşmazlığın sürdüğü bir sırada konferans toplanmış ve İtalya bu konferansa katılmamıştır. Bu Konferans'ta İngiltere ile Türkiye arasında yakınlaşma daha açık bir şekilde ortaya çıkmaya başlamıştır. İngiltere, Konferans'ta Türkiye'ye destek vermiş, aksi durumda Türkiye'nin revizyonist kampa kayabileceği endişesine düşmüştür. İngiltere ile belirli bir şekilde yakınlaşmaya başlayan Türkiye'nin Montreux Boğazlar Konferansı sırasında Sovyetler ile İngiltere arasında ortada yer alması, Türk-Sovyet ilişkilerinde de ilk gölgelerin belirmesine yol açmıştır. Konferans'ta kabul edilen yeni düzen, Sovyetler bakımından yetersiz görülmüştür. Bu çerçevede Konferans, Türkiye'nin Rusya ve İngiltere ile olan ilişkilerinde yeni gelişmelerin başlangıcı olurken, Türkiye eski dostu Sovyetlerden daha çok yeni dostu İngiltere'ye bağlanmaya başlamıştır.

Montreux Konferansı Türk-İngiliz ve Türk-Sovyet münasebetlerinde bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Türk-İngiliz yakınlaşması bu konferansta en önemli gelişmesini kaydetmiştir. İngiltere'nin rızası ve anlayışı olmasaydı, Türkiye'nin Boğazlar rejimini bu derece kendi lehine değiştirmesi mümkün olmayacaktı. İngiltere'nin Türkiye'ye karşı bu sempatik davranışı ise, şimdi İtalya'nın Doğu Akdeniz Bölgesi'nde ortaya çıkardığı tehditten doğmuştu. Böyle bir tehdide karşı, İngiltere Türkiye'de sağlam bir dayanak görmüş ve Türkiye'yi kendi tarafına çekmek istemişti. Aynı tehdit karşısında Türkiye'nin de, askeri güç bakımından zayıf bir Sovyetler Birliği yerine, denizlerde kuvvetli olan İngiltere'ye kayması tabii idi. İşte bu şartlar Montreux'den sonra Türk-İngiliz münasebetlerini daha da geliştirdi. 1937 yılında Karabük Demir-çelik fabrikası İngiltere'nin yardımı ile kuruldu. 1938 yılında İngiltere Türkiye'ye, 10 milyonu ticari kredi ve 6 milyonu da savaş gemisi ve savaş malzemesi satın alınması için, 16 milyon İngiliz liralık bir kredi açtı. Türkiye ve İngiltere artık yollarını kesin olarak çizmişler ve barış yolunda beraber yürüyorlardı.

1936 yılında, Montreux Boğazlar Konferansı sırasında ve sonrasında, Türkiye'nin İngiltere ile işbirliği yapması üzerine, Sovyetler Birliği ile ilişkilerin aynı şekilde devam etmediği ve soğumaya başladığı fark edilmiştir. Oysa Sovyet yaklaşımı başlangıçta oldukça müspettir. Hatta 14 Nisan 1936'da *Pravda*'da yayınlanan bir makalede özetle, Türkiye'nin Faşist Almanya örneğine uyup Lozan Barış Antlaşması'nı tek taraflı bozmadığı ve böylece diğer imza sahibi devletleri bir oldubittiyile karşı karşıya bırakma yolunu seçmediği ve bu tutumun Türkiye'nin barışçı ve savunma amaçlı niyetinin bir yansıması olduğu yer almaktaydı. Makalenin vardığı sonuç şuydu: "*Türkiye Boğazlar'ın rejimi sorununu meşru yoldan çözmeye çalışıyor.*" Neticede, Konferans'ta İngiliz ve Sovyet tezleri Türkiye'nin çıkarlarıyla bağdaştırılmış ve bir sonuca varılmıştır. Nitekim *İzvestiya* gazetesinde yer alan yorumdaki şu cümleler bu sonucu teyit eder niteliktedir: "*Montrö Konferansı'nın çalışmalarını sonuçlandıran yeni Boğazlar Antlaşması'nın imzalanması, Sovyet diplomasisinin Montreux'da sadece Sovyetler Birliği'nin çıkarları açısından değil, aynı zamanda barış açısından da ısrarla savunduğu düşüncenin bir zaferidir.*" Ayrıca, Atatürk de Türkiye'nin egemenliğini elde ettiği Boğazlar üstünde nasıl bir politika izleyeceğini, Sovyet Devrimi'nin yıldönümü için düzenlenen bir suarede Büyükelçisi'ne şöyle özetlemiştir: "*Dünyanın gelecek inkişaflarında biz Rus milletinden değil, Rus milleti bizden hazer etse yeridir. Belki gün gelecektir ki, bizim topraklarımızdan Rus düşmanı bir milletin ordusu oraya doğru yürümek tasavvurunu aklından geçirecek, fakat karşısında bizim fiili vetomuzu bulacaktır. Türkiye'nin müstakil milli siyasetini, Rusya'nın bir nevi diktası gibi göstermek temayülünü izhar eden gafillere bunu, Sefir cenapları münasip şekilde hatırlatınız.*"

Almanya da, Montreux Boğazlar Sözleşmesi'ne karşı davranış içine girmiş ve 26 Şubat 1937'de Türkiye'ye verdiği bir notada Sözleşme'nin bazı hükümlerinin Alman Hükümeti tarafından tasvip edilmediğini açıklamıştır.

Bir süre sonra, Boğazlar rejiminin Montreux Konferansı'nda değiştirilmesi ve özellikle Türkiye'ye Boğazlar bölgesinde

tekrar tahkim hakkı tanınması üzerine, Türkiye'nin Güney Doğu Avrupa'daki önemi artacak ve Sovyetler Birliği, İngiltere ve Almanya Türkiye'nin dostluğunu kazanmak için gayret sarf etmeye başlayacaklardır. (Hatta SSCB, Türkiye'ye bir Avrupa ülkesinin saldırısı durumunda yardım etme teklifinde bile bulunmuştur.) Almanya, Türkiye'ye Montreux Boğazlar Sözleşmesi hükümlerinin kendisine de teşmilini sağlamak için ikili bir antlaşma teklif edecek, Türkiye de buna karşılık, diğer Akidlerin oluru olmadan böyle bir antlaşmayı yapmayacağını fakat tek taraflı bir demeç ile Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin hükümlerini Almanya'ya teşmil edebileceğini bildirecektir.

Montreux Boğazlar Sözleşmesi karşısında Amerika'nın durumuna gelince, Amerika Birleşik Devletleri öteden beri Boğazlar'dan harp gemilerinin geçişinden çok ticaret gemilerinin geçişi ile ilgili olduğu ve bu mesele de Montreux'da tartışılmadığı için konferansa katılmaya lüzum görmemiştir. Bununla birlikte Birleşik Devletler, varılan anlaşmayı sonradan kabul etmiştir.

Bu çerçevede Montreux Boğazlar Sözleşmesi, 1936 tarihli *Foreign Affairs* dergisinde de ifade edildiği üzere, "... harp sonrasında imzalanan bir muahedenin barış yolundan ele alınmış ilk revizyonu" olmuştur. İsmet İnönü ise antlaşmayı, "Atatürk Türkiye'sinin uluslararası alanda sahip olduğu güç ve saygınlığın bir belirtisi" olarak nitelemiştir. Hiç kuşkusuz, Türkiye'nin sorunun çözümü için izlemiş olduğu sabırlı barışçıl yol, istenilen sonuca ulaştıracak uygun atmosferin hazırlanmasındaki başlıca etken olmuş ve yine, Türk yöneticilerin sorunu zamanında gündeme getirme, kararlılıkla savunma ve sabırla takip etmeleri sayesinde Montreux Boğazlar Sözleşmesi Türkiye, İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği, Japonya, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan ve Yugoslavya arasında imzalanmış, İtalya ise, Sözleşme'ye 2 Mayıs 1938 tarihinde katılmıştır.

Sözleşme 20 yıl için imzalanmakla beraber, şimdiye kadar hiçbir imzacı devlet tarafından feshedilmemiş olduğundan, yürürlükte devam etmektedir. Fakat zaman zaman Boğazlar rejiminde değişiklik talepleri gündeme gelmiştir. Örneğin 1939 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın hemen başında Sovyetler Birliği kendi lehine değişiklik taleplerini Türkiye'ye iletmiştir. 1945'te Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye verdiği notalar bu isteklerin yinelenmesi şeklinde olmuştur. 1956 yılında Sözleşme'nin süresi dolmuş ancak Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki nota krizleri sona erdiği için Antlaşma'nın feshedilmesi yönünde bir bildirim gerçekleşmemiştir.

Soğuk Savaş döneminde Boğazlar'dan geçiş rejimi birtakım tartışmalara yol açsa da Sözleşme'nin feshedilmesi ya da geçiş rejiminde değişiklik yönünde bir talep gündeme gelmemiştir. Ancak 1990'lı yıllara gelindiğinde Boğazlar'da artan deniz trafiği, yaşanan deniz kazaları ve geçiş yapan gemilerin yol açtığı çevre kirliliği gibi sorunlar önem kazanmıştır. Denizcilik alanındaki gelişmeler de gemilerin boyutlarının büyümesine ve geçen gemi sayısının hızla artmasına yol açmıştır. Türkiye seyir, can, mal ve çevre güvenliğini sağlayabilmek adına bazı düzenlemeler yapma gereği duymuştur. Boğazlar ve Marmara Bölgesi Deniz Trafik Düzeni Hakkında Tüzük 1994 yılında yürürlüğe sokulmuştur. Bu tüzükle birlikte Boğazlar'dan geçecek olan gemilere uymaları gereken yeni kurallar getirilmiştir. Bu düzenlemelere en çok karşı çıkan ülke Rusya olmuştur.

Türkiye 1998 yılında Türk Boğazları Deniz Trafik Düzeni Tüzüğü'nü yürürlüğe koyarak 1994 tarihli tüzüğü kaldırmıştır. Yeni tüzükle gemilerin geçişini zorlaştıran engeller azaltılmaya çalışılmıştır. Yeni tüzük hazırlanırken Uluslararası Denizcilik Örgütü'nün Türkiye'ye yönelik eleştirileri ve tavsiye kararları da dikkate alınmıştır. Bu süreçte ABD'nin de Türkiye'ye destek vermesi Rusya'yla yaşanan anlaşmazlığın giderilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu tartışmaların da gösterdiği üzere Montreux Boğazlar Sözleşmesi Türk Boğazları'nda çok hassas bir dengeye dayanmaktadır. Sözleşme yürürlüğe girdiği 9 Kasım 1936 tarihinden günümüze kadar, değiştirilmesi hatta ortadan kaldırılmasına

yönelik çeşitli uluslararası girişimlere ve gayretlere rağmen, hiçbir değişiklik yapılmadan ayakta kalabilen Türkiye'nin hatta 20. yüzyılın önemli siyasî antlaşmalarından biri olmuştur.

Mehmet Seyfettin EROL

KAYNAKÇA

Ayın Tarihi, No: 39, Mart 1937.

Boğazlar Meselesi: Lozan ve Montrö, Komünist Enternasyonal Belgelerinde Türkiye Dizisi -1, İstanbul, Aydınlık Yayınları, 1977.

DİLAN, Hasan Berke, **Atatürk Dönemi Türkiye'nin Dış Politikası (1923-1939)**, İstanbul, Alfa Yayınları, 1998.

ERKİN, Feridun Cemal, **Türk Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi**, Ankara, Başnur Matbaası, 1968.

FRUS, 1941, C. I, Washington, United States Government Printing Office, 1958.

HALİL, Ali, **Atatürkçü Dış Politika ve NATO ve Türkiye**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1968.

İNAN, Yüksel, **Türk Boğazlarının Siyasal ve Hukuksal Rejimi**, Ankara, Gazi Üniversitesi Yayınları, 1986.

JIVKOVA, Ludmila, **İngiliz-Türk İlişkileri 1933-1939**, çev. F. Muharrem, F. Erdinç, İstanbul, Habora Kitabevi Yayınları, 1978.

KARAKUŞ, Erdoğan, **İngiliz Belgelerinde İkinci Dünya Savaşı Öncesi Türk-İngiliz İlişkileri 1938-1939**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2004.

KARAMAHMUT, Ali, TOSUN, Sinan Azmi, **Uluslararası Boğazlardan Geçiş ve Türk Boğazları'nın Hukuki Statüsü**, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 1999.

KOÇAK, Cemil, **Türk-Alman İlişkileri (1923-1939): İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönemde Siyasal, Kültürel, Askeri ve Ekonomik İlişkiler**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.

Montreux Boğazlar Konferansı Tutanaklar, Belgeler, (çevirenler: Seha L. Meray ve Osman Olcay), Ankara, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, 1976.

SOYSAL, İsmail, **Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları**, C. I (1920-1945), Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000.

SOYSAL, İsmail, **Türkiye'nin Siyasal Bağlıları**, C.II (1945-1990), Kesim A (Çok Taraflı Anlaşmalar), Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000.

ÜLMAN, A. Haluk, **II. Dünya Savaşının Başından Truman Doktrinine Kadar Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri 1939-1947**, Ankara, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, 1961.

Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiye'si (1923-1938), İstanbul, Örgün Yayınevi, 2003.

YEL, Selma, **Değişen Dünya Şartlarında Karadeniz ve Boğazlar Meselesi (1923-2008)**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2009.

24/08/2024 tarihinde

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/montreux-montro-bogazlar-sozlesmesi-22-haziran-20-temmuz-1936/?pdf=3465>
adresinden erişilmiştir